

43-dik Szám.

N E M Z E T I
T Á R S A L K O D Ó

September 27dik napján 1836.

É L Ö A D Á S A.

Dr. Schedel Ferencz urnak a' magyar Academia' titoknokának, a' m. n. tudom. Academia' 1835. nov. 16kától, 1836. sept. 10kéig folyt munkalkodásiról.

(Olvastatott a' társaság' közülésében, sept. 11. 1836.)

(Jelenkor Társalkodója után.)

Eszteendője, hogy e' helyen az academia' munkálatiról utólszor adtunk számot a' hazafi közönségnek. Mit tett ez intézet azóta, miknek rakta le jövendőre talpköveit, vagy melly készülékekkel közelíté-meg egy vagy más célja' teljesedését, itt az alaprajz' vezérfonalán leszen szerencsém hivatalosan előterjeszteni.

Egyik kötelességeül a' tudós társaságnak a' magyar nyelv' nagy szótárának kidolgozása tétetett az országosan elfogadott alaprajz által. Érintetett már e' helyen, melly szempontokból tekinti az academia e' feladást; annak magában kell foglalnia mindenek előtt az egész magyar szókincset, a' mennyiben azt egyrészben átalvettük az előtünk lefolyt századoktól, másrészben az újabb kor, sokszorosult szükségeihez, sok-oldalu alkalmaztatósihoz képest, a' nyelv' örök törvényei' szellemében; nevelte. E' tekintetben tehát nem lehet megnyugodni az eddig fenlevő, czikkely-számbra

Második fél-esztendő.

13

és pontosságra nézve hiányos, szótárakban, hanem átnézetéhez kelle fogni mind azon nyomtatott magyar könyveknek, mellyekből akár élet-, akár tudományokbeli szavaink' szaporodását reményleni lehet; összeköttetéseket kelle szőni a' a' két haza' minden vidékiben, azon nagy-számú szavak' összegyűjtése végett, mellyek csak itt vagy ott divatozók, országosan nem igen ismértetnek, 's így az írói nyelvbe által még nem igen mentek; tekintettel kelle lenni a' magyar mesteremberek' azon számos saját kifejezéseikre, mellyek eddig szinte nem hagyák még el ezen szorgalmas néposztály' műhelyeit, hogy hasonlólag a' nyelv' köz tárába felvétessenek; vissza kelle végre pillantani a' multkorba is, mellyből annyi számos, sajátságosan szép, velős, és gyökeres szavat tartanak-fen a' sokfelé rejtező régi nyelvmaradványok. Mind ezzel nagy száma kinálkozott az eddig tekintetbe is alig vett forrásoknak; 's hogy e' nagy munka, mellyet a' nemzet olly várva vár, a' lehetőségig serényen készülhessen, mind a' négy érdekllett tekintetben a' gyűjtés még 1831ben inditatott-meg, minek következésében már is igen tetemes sora gyült-össze a' mű-, táj-, elavult és mesterségekbeli szavaknak. Neveltetett az a' legközelebbi évben is; philosophiai műszavakat Dohovics I. t. és Kiss József; mathematicaiakat Déghy István; bányászatiakat Fülepp József I. t. historiaiakat Czech r. t.; törvénytudományiakat nagy számmal Sztrokay r., Lassu és Zsivora I. t.; táj-szavakat Sztrokay r. t. és Hollók; elavult szavakat Döbrentei és Fábián r. t. küldvén-be.

Továbbá a' nagy szótár' azon részére nézve is tétettek lépések, melly a' magyar szavakat más nyelvekéivel hasonlitja-össze, a' mennyiben azok rokonhanguak és értelműek; miből részint sok szónak eredetére, részint magának a' nyelvnek

viszontagságira nevezetes felvilágításokat várhatni. Huszonkét e' tekintetben kijegyzett nyelv közül a' mult évben tizenkettővel történt-meg az összehasonlítás; a' most lefolytban Dohovics l. t. a' magyar és orosz, Enzsel a' magyar, oláh és cigány, Horvát Cyrill l. t. a' magyar és latin, Perger r. t. a' magyar és oláh, Guzmics r. t. a' magyar és görög nyelvekbeli közös szavak' jegyzékeiket készíték-el.

'S míg mind ezen gyűjtések folyton folynának, a' most bevégzett nagy gyűlésben már az egyes szavak' értelmi magyaráztatnak osztályonkénti kidolgozása is munkába vétetni határozott: mi által már magát a' szótár' kidolgozását is rövid idő mulva megkezdettnek nézhetni.

Hogy azonban addig is, míg e' nagy munka elkészülhet, környülállásinkhoz képest lehetőleg jó könyvvel a' legsürgetősebb szükségnek legyen némileg felelve, a' társaság még a' mult évben kiadott német-magyar ugy nevezett Zseb-szótár után, melly azonban gazdagságára minden eddigieket meghalad, a' magyar-németet is sajtó alá adta.

Ezen kívül különösebb tekintettel a' törvénytudományi magyar nyelvre, egy, ezt tárgyazó, lehető leggazdagabb műszótárnak, az e' részben három esztendő óta gyűjtött készületek után, szinte a' most következő academiái évben kiadatása rendeltetett.

Végre mind a' magyar nyelvbeli grammatikai kérdések' végképi pontos eldönthetésére, mind a' nyelv' historiájára, mind a' divatból már kiment formák', szavak' és szólások' bővebb kikutatására nézve a' nyelv' régi emlékei szolgálnak nélkülözhetetlen forrásúl. E' tárgy körül is folytak ez évben mind nyomozások, mind másolások.

Ímezek közt a' nevezetesbek: 1) azon 1466ban Moldovában készült, a' négy evangelistát magában foglaló magyar kézirat, melly a' müncheni kir. academiában őriztetik, 's onnan a' fens. Főherczeg-Nádor-Pártfogó' közbenjárása által nyeretett-ki; 2) Temesvári Pelbárt' szent beszédei 1475 utáni időből, vagy az ugy nevezett debreczeni codex; 3) az érsekujvári codex, melly egyházi beszédeket és szentek' életeit foglal magában 1530 és 31ből; 4) Sz. Apollonia' és Euphrosina' életök 1506, az egyetem' könyvtárából. 5) Sz. Brigitta' tizenöt imádsága a' gyöngyösi ferencziek' könyvtárából; 's egyéb kisebb régiségek. E' czélból rendeltetett-meg a' most bérekesztett nagy gyűlés által is több, a' gyöngyösi és pozsonyi ferencziek' könyvtárában, a' komárom-megyei, nagyszombati, kassai és palotai gr. Zichy-levéltárakban, úgy a' marosvásárhelyi és csik-somlyói tárukban találtató némelly régi nyelvmaradványok' leiratása. Végre lépések tétettek azon magyar codex' miben léte' megtudására is, melly Angliában, Middlehillben Sir Thomas Philips' gyűjteményében őriztetik. — Hogy pedig ezek ne csak az academia által használtathassanak, hanem az egész nemzet' tulajdonivá legyenek, kiadások is megkezdett „rég magyar nyelvemlékek“ czím alatt.

Ennyit a' nyelv körüli munkálatokról, készületekről.

Iparkodtak a' tagok tudományos dolgozatok által is több nemü tárgyakat bővebben kifejteni, felvilágosítani, vagy ismertetöket nálunk terjeszteni. Így D. Balogh Pál r. t. a' nyelvről 's annak a' lélekhez való viszonyairól értekezett; Fábián Gábor r. t. a' prosa' általános kifejlése' időpontját, kedvező körülményeit tapasztalás', és okadás' útján igyekezett meghatározni, mihez ké-

pest a' magyar prosa' jelen és jövő állapotjáról helyes ítéletet 's következtetést lehessen hozni; Szász Károly r. t. a' szerzett törvények' eredeti kútféjeit fejtegette; Szlemenics Pál r. t. a' királyi consensus' szükséges volta' viszontagságait nyomozta, úgy az eskütársak' kérdését; Nyiry István r. t. az álom' philosophiáját adá; 's az ipar és népszaporodás' számalapjait vetette-fel, a' hitel 's adósság-törölő kérdések' megfejtésire; Wargha János l. t. a' nemzeti 's az egyházi észjog' alapvonatjait rajzolta; b. Lakos János t. t. b. Tott Ferencz' emlékezetét ujitá-meg; Waltherr László l. t. Porcshalma 's az ecsedi láp' ismertetését adta történeti tekintetben; Pólya József l. t. a' természettudományi m. műnyelvről 's létszertanról értekezett. Mind ezek, egyet kivévén, melly már világot látott, részint az Ékönyveknek most sajtó alá menendő III. kötetében, részint a' Tudománytár' darabjaiban lesznek az olvasók eleibe terjesztve.

A' hazai történetek' felvilágosítására szolgáló kútforrásoknak, Petrovics Fridrik r. tag' följegyzései után, iratása a' külföld' könyvtáraiban folyt. valamint a' bécsi cs. házi és udv. levéltárban tállatatóké Czech János r. t. ügyelése alatt. Tétetik lépés a' vaticana bibliotheca' kézíratai közt tállalkozó m. történeti források' megismerhetésére is. Ezeken kívül a' társaság' megbiztából, annak lev. tagja Gorove László a' temesi bánóságban lakozó bolgár nemzet' történetei' és jelen állapotja' ki-nyomozásában járt-el; mellynek keletkezményeit az Évkönyvek' III. köteté fogja adni.

Végre készültek tétetek egy, minden tudományok' rendszeres előadását tárgyzó közhasznú könyvtár' megindítására is.

A' mult VI. nagygyűlés óta a' következő könyvek jelentek-meg az academia' költségein:

1. Tudománytár, encyclopaediai folyóirat, VII, VIII és IXd. kötet. Akadályok, mellyeknek elhárítása nem volt a' társaság' hatalmában, okozák a' Xd. kötetnek mind eddig elmaradását; jövődőre nézve azonban tétetett intézkedés, hogy illy elkésésnek többé helye ne lehessen.

2) Philosophiai pályamunkák, Iső kötet, melly D. Balogh Pálnak 1834ben koszoruzott feleletét foglalja magában.

3) Kazinczy Ferencz' eredeti munkái; Első kötet; Eredeti poetai munkák.

4) A' felsőbb analysis' elemei; írta Györy Sándor r. t. Első füzet.

5) Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Fejtegette Szlemenics Pál r. t.

6) Eredeti játékszín. IVd. kötet, „Átok“ drama 4 felv. Tóth Lőrincztől.

7— 10) Külföldi játékszín: IX, X, XI. és XII. kötet, magokban foglalván Gozzi-Schiller' Turandotját Gáthy, — Iffland' Végrendeletét Kulkey, — Alfieri' Orestesét és Sofonisbáját Császár által fordítva.

Említendő itt, miképen a' tagok ez évben is el voltak nyomtatás végett beküldött számos kézirat' vizsgálatival foglalva. A' mult évből fenmaradtakhoz 28 pályamunkán kívül gyült ujjolag szám szerint 33; tudományok szerint: nyelvtudományi 22, mathematicai és hadtudományi 3, historiai 3, törvénytudományi 1, természet- és gazdaságtudományi 4. Közülök visszautasítatott 25; elfogadva lön tudományos munka három, u. m. Chelius' Chirurgiájának 2d. kötete Bugát Páltól; Cuvier' állattudományának 1ő kötete Vajda Pétertől, a' Hebraizáló etymologus, Sebestyén Istvántól; — továbbá, a' classica literaturához tartozólag egy, t. i. Sophokles' Oedipusa görögből Guzmics Izidor által fordítva; az Eredeti játékszín' számára

„Zsarnok apa“ című drámája Jakab Istvánnak, és „Ekebontó Borbála“ című szomorújáték Tóth Lőrincztől; végre a' külf. Játékszín' számára: Schiller' Messinai hölgye Szenvey Józseftől, és Schröder' Zászlottartója Molnár Sándortól. —

Az alaprajz köteleességévé tette az academiának a' nemzeti játékszínre, mint egyik eszközére a' hazai nyelv' kimíveltetésének, figyelemmel viseltetni, hogy az jó darabokban szükségét ne lásson. Röviden ismételjük, hogy e' célból indítatott-meg ez előtt három évvel az Eredeti és Külföldi Játékszín című két gyűjtemény; e' célból tétetett-ki esztendei jutalmul 100 darab arany, váltva a' legjobb víg- és szomorújátéokra; e' célból áll-fen végre egy maradandó választmánya a' társaságnak, mellynek kötelezése, minél több, ha belső becsre nem is, de színi hatás' tekintében alkalmas darabok' iratásának vagy fordításának eszközlése. A' legközelebb mult évben 11 illy darabbal bővült a' m. repertorium; mellyeknek kéziratái a' régiebbekkel együtt az academia' levéltárában állanak, 's bármely magyar színi társaság' kérelmére leiratás végett kiadatnak. —

Tudományos utazásokra most még felette keveset költhetvén a' társaság; csak kisebbeket tétethetett. Igy látogatott-meg Döbrentei Gábor az academia' küldésébül több könyv- és 14 levéltárat régi m. nyelvemlékek' nyomozása végett, névszerint a' jászai országos, kassai városi, abaúj-megyei, a' gr. Sztáray-, Borsod megyei, Miskolcz városi levéltárakat, a' gyöngyösi és pozsonyi ferencziek' könyvtárait, Komárom vmegyei és városi, pozsonyi káptalani, megyei és városi, nagyszombati városi, gr. Zay- és gr. Zichyek' levéltárait; 's azokból 335 nagyobb, kisebb régi magyar irománynak vétette vagy vette másolatait. — Másodszor Gegő Elek I. tagja az academiának kü-

lön utasítása mellett Moldovába utazott az ottani magyar népség' historiai és statistikai tekintetben megismérhetése, 's a' netalán található magyar kéziratok' gyűjtése végett; valaminthogy út közben M. Vásárhelyen és Csik-Somlyón már is nevezetes ebbeli találmányokról tudósíta bennünket, miknek másolatára neki költség rendeltetett.—

Ekkép igyekezett a' m. tud. társaság a' legközelebb lefolyt academiai évben is minél többfelé terjeszteni-ki munkálkodása' ágait. Melly szaporodásait a' literatura legujabban kitett évi jutalmakból látja, azokról külön lesz a' nagytekintetű gyülekezet értesítve; valamint később az új választások is közönség elibe fognak terjesztetni, midőn a' választottak kötelességeik' felvállalásáról az academiát bizonyossá fogták tenni.

'S midőn így a' m. t. t. egy felől a' nemzeti nyelv' virágoztatását, a' történetek' felvilágosítását, mindennemű hasznos ismértek' terjesztését buzgóan folytatja; másfelől pedig kitett jutalmak által a' haza' tudósait a' köz-ügyben versenyfutásra ébreszti: nincs egyéb hátra, mint hogy minél közönségesebb részvételt, szívesebb bizodalmat nyerjen a' nemzettől. Sikeres munkálhatásának ez legszükségesebb, sőt multhatatlan föltétele.

Ú T A Z Á S I T Ö R E D É K.

(Folytatás.)

Ruskberg-Ruskicza.

Ruskbergtől másfél órányira, hasonló jó úton menve-fel a' szűk völgyen, találja az ember Ruskiczát; mely Ruskbergnek, még most mintegy külön osztálya levén, együtt akarom: helyzeti, történeti, bányászati, 's alkot-

mányi - tekintetekben, a' szerént, mint egy körülményeink miatt csak négy órai ottmúlásunk alatt, egyik ottani felügyelő úr baráti tudósításainak nyomán szerezhett felvilágosításom, tapasztalásaim engedik leírni. Mely szerént itt következők: —

Helyzetök. Voislovától fel egy keskeny völgy nyúlik; melybe egy kisebb, ápa bõuluj ökörvize nevezetű kis folyójával vág-be, menve jobbról. E' nagyobb völgy, két sor tömördek, magas és meredek hegyek közt nyílik-ki; mely hegyek oldalai tölgy, bükk, fenyő, 's t. f. vadfák rengetegeivel borítvák. Eredetileg 's mint mesés isteneknek szentelt ligetek, bántatlanul állanak ezek; és a' képzet Silván 's Pán palotáját teremti beléjük. Csak a' fák sötétjét 's a' felül keskenyen nyíló kék léget szemlélők, 's a' mélységben Rusk és ökörvizekből egyesülő közép nagyságu havasi folyam sebes zuga szaggatá-meg, a' tolongó jövő menők lármájával 's néhány legelő marhák nyakairól függő harangkák kolompolásával vegyülve a' szép csendet 's bajos madár zenegést. Beljebb a' bányászatok körül, mint esőmosta árkocskák, vonultak-le a' meredek oldalakon a' sűrű facsatornák; melyeken, a' mivészethez szükséges tűzi fa, a' végtelen időkre eltáblázott erdőségből fen belé hányatva önként foly-le kirendelt helyére, nagy számu ember 's marha munkája veszélye megkiméllésével. Né, a' találos ész jótékony művei! — Ily andalgásból az út mellett egy lombos fa árnyos törzsökére felhelyezett, aranyzott rámáju nagy szent kép, a' szent szűz, ölen szent szülöttjével, 's távolabb, egy meredek, a' város felett függő szikla tetőről üdvösön letekintő kereszt ébresztik az embert; 's a' másfél órai völgyi menet után már látszani kezdenek a' völgybe szorult bányász lakok, épületek; 's nem so-

kára Ruskbergbe lép az utazó. Csinos épületű rendszabályos útszamor közt halad az ember 's majd árus boltokra, csinos nagy vendéglőkretalál. Müvelt ízlés, külföldi rendszer kényelmesen mutatkoznak ezekben; főként egyiknek szép múlató kertjében is, hol több tekéző helyek, múlató ház, hinta, czéllövő osztály, nyírt fa sorok, terebélyes fák, árnyékaik alatti asztalokkal, ülő helyekkel kínálkoznak; egyike alatt ezeknek költők-el mü is a' szép nap szebb emlékü ebédjét. A' közép tágasságu piacz, tornyos templomával, a' jelenlegi földbirtokos urak emeletes nagy szép házaikkal (melyek közt vonuló utszácskát éjjel, emez épületekről öszvefoglalt vasrúdokról függő nagy éjjeli lámpa mi több más részleteken is látható világítja); árus boltjaival 's színjeivel; bányászati raktáraival, a' völgy legszélesb lapályában terül-el. A' fekvésileg keskeny hosszúságra nyúlánkozó csinos városka mintegy két száz épületű cserép 's apróbb 's nagyobb (zsisza) zsendely 's deszka fedelűek; kő és faból készülve, 's részint meredek szirtes oldalokon is függve. Bámúlja az ember a' kősziklákon; néhol mesterséges földelésű, többnyire sovány anyagu kis kertekben faradhatlan elmésség 's szorgalom természetű szép veteményt; melynek a' népességgel csak ugyan nem levén idomzatban mértéke, hiányát kipótolja a' piacz bősége. Éppen szombati héti vásárnapon valánk ott, mi kis országos vásárt képeze, 's nem csak a' szükséges, de kényelmi tárgyak is, messzi vidékekről, városokból, finom köntös árus sátrakig tölték-el a' tömött piaczt.

A' mind inkább öszveszoruló völgy — folyója mellett — Ruskiczára vezet. Kisebb mintában, a' már leirt helyzeti vonatok, a' templomon kívül mert ájtatoskodni innen is amoda tódúl a' nép, mind megtaláltatók. A' mingyárt elérhető völgy-

főnél az elsőbb rangu Rusk hegy kiáltja-le nevét a' városkáknak, oldalán eredő kis folyamnak 's az egész völgynek. Kebelében léteznek réz és vaskő bányák; mint az ált elleni Bó hegyben, az ezüst kőhánya. A' Rusk, tán valamely Russ orosz — a' Bó, vagy állása, vagy egyéb körülmény nyomán ökor névről kaphatták nevezeteiket. De már e' helyeknek következtek

Történetök. Századokig mint egy örökcsendben álla e' havasi völgy borzasztó magánya. Erdői vadak tanyája vala ott, hol ma Ruskberg szép épületei állanak. Csak huszonöt évvel ezelőtt villant-meg itt az első munkás emberi elme, kéz. A' gondviselés ekkor a' haza diszére, javára, egy nagy törekvésü, oláh határőr ezredbeli tisztet, Hofmann urat, szállásoltatá e' vidéken. Őt az unalom 's vadászati szenvedély bevezeték e' kincstele zordonságba. Kővészi (mineralogi) készsége kimutatá neki a' hányászi érczereket, 's a' gépelyek hajtására alkalmas folyam, tömérdek erdőség egy nagy tervre buzdíták szellemét. A' földtulajdonos oláh határőr ezredtől haszonbérle nem drágán egy darab helyet ott terve létesítése próbájául; 's az első kis vashányászati minta megjelent a' sivatagban ott, hol ma Ruskberg áll. Kevés évek 's próba után felajánlá eme' kis Columbus találmányát művészetét az uralkodó fels. udvarnak, k. kamarának; minek jutalmául, a' kegyes elfogadás mellett, magyar nemesi rangra emeltetést is nyere. Így ált szállva a' k. kamarára, kevés gyarapodással, 's végre is sükertelenül annak kormánya alatt állva, ismét megnyeré azt az első feltaláló úr, több külföldi pénzes rokonaival egyesülve, magoknak tulajdonul. Az akkori tizenkét éves bányászat, ez utobbi tizenhárom év alatt bámulandó óriási előhaladást teve; mind a' mai idő szem tanuja. Nem csak a' mű-

vészet gépelyek többszöröztettek; nem csak réz és ezüst is kezdett a' vas mellett műveltetni; nem csak két városkák tűntek-elő semmiből, egy nem mindenható, de szinte tündéres legyen szóra: hanem a' bányász művészetnek egy világ szerte elsőbbségi rangú remeke kezdett ott létezni, és mindezek csak egy fertály század műve! Mit tehet, 's mit nem tehet az emberi teremő elme, kéz, csüggedtelen vas ipar!? Innen jősolva egy fél-század múlva, mit ohajtanunk kell! remek fény ponttá válik e' vadon, nem csak a' magyarhon, de a' külföldre nézve is; 's a' nemzetiség örök hálával lesz adósa eme' derék egyesületnek, kik újra nem rég, szintén egy századra, birtokul nyerek magoknak ama'tájt a' k. kamarának mindenből beadandó minden tizedik mázsai tartozás 's a' határőr ezrednek évenként fizetendő három száz ezüst forintnyi kötelezés mellett. Hála és áldás a' honi diszt, jöllétet emelő jelenlegi birtokos, három Hofmann testvér 's egy rokon Maderspacher egyesült uraknak, kik több jótékony tekintetben folynak-be a' vidékre; kik az ott még nem talált arany helyett másutt törekednek azt feltalálni 's haszonbérlett bányászatjokban azt már is tökéletesítik, 's kik nyugtalanul önhasznok mellett a' magyarhon díszét, közhasznát 's érdekét is növelni meg nem szűnnek. Minek közlebbi tanuja, ottani

Bányászatjok. Ruskbergben, magában, van egy nagy ezüst olvasztó kemence, melyben mint más hasonlóban 's egyéb érc olvasztókban, a' szénnel 's mészszel elegyített ezüstös érc-kövek berakatra, egy nagy fuvó lehelletére csilámló fejezes tűz folyamná válva, háromszori tűztisztuláson áltmenve, darabokra szabatnak 's a' károlyfejérvári pénzverő cs. k. hivatalhoz felvitelve ott kész pénzért becseréltetnek a' kész

ezüst darabok. Mi szerént ezüst verő nincs itt; de van még a városban 's végén egy réz éshárom vasverő. Felül a városon, a ruszkiczai út mellett, Ruskberghez kis félórányira áltbatólag vonja magára a figyelmet, a maga nemében egyetlen egy Srétöntő műhely. — Egy ropant kőszirt sima fala szürke tükörként áll a néző előtt. Századokig hijában várakozék a néma természet e zordon táblájával figyelmes emberi észre, míg egy derék Hofmann vizsga szemereá esék 's a borzasztó meredek sziklán elhangozva a vakmerész legyen szó, megjelenék a mester-ség válogatott remeke. A szirttetőn csillagász toronyként áll egy kis faépület csinos nyári mulató házat képző homlokával. Itt van a mesterek lakja. E szédítő magasságban sas hátorsággal nyugosznak vagy munkálódnak ők. A Ruskbergben, mérges elegyítéssel czélarányoson készített tálszabályu óndarabok itt, amaz épületben levő kemenczén felolvasztatnak 's a srét sok nemeihez szabályzott vaspléh rostákon ált, a szikla oldalon rémitő mélységre leöntetve, születik-e kis lőszer. A homlok épület alatt, a szirt oldalához ragasztva, vasrúdakkal, kapcsokkal hozzá foglalva áll egy hosszú, négy szegü, egy egy ölnyi oldalu, kút vagy fali óratok szabályu, rakott fatok; mely a lehulló srétnek szélelleni köpönyege. Ennek feneke négy szegü kádként a folyó vizet bevezető csatornák által mindég tele áll vízzel; melybe, a főként felülről gyönyörűn látszó, sűrű, fényes srétzapor zuhog-le; 's forróságát kihűtve nagy kalánokkal meretik-ki abból, 's a mellette álló kis kőszikla alji házban ládába 's innen a temérdek köveken sebesen rohanó szép folyamon áltvezető pallón keresztül ott az úton álló szekérre tétetvén be Ruskbergbe szállittatik, az ezüst olvasztó kemencze melletti bel-srétmü-

helybe. Megjegyezni való: hogy az ón, csak a mérges vegyítés által válik cseppenként széteszthatóvá, különben egész darabokban folya-le ama' szikla oldalon; 's megjegyzendő még az is, hogy ama' kádból kimért srét ezüst fényességű ott 's rozsdásodható, 's félszeg is van közte. És éppen ezen okokból jő a' belső műhelyben előbb is egy szárasztó kemencze tetejére, honnan egy menedékes asztal garadjából, a' legyező szabályu pártányos táblán az ép nehézségénél fogva egy távolabbi, a' félszög könnyebsége miatt egy közelebbi ládába hull-le 's az így külön vált jó srét rostákba, a' rosz az olvasztandó ónok közé tétetik. Eme' rosta, két oszlopon álló, egy ember által forgatható, négy gépely ládából áll. Minden ládában négy négy fiok, melyeknek fe-neke a' srét tizenhat nemei szerint lyukgatott vaspléh rostául szolgálván, a' kemény rázattatás által, minden szem, az első fiokból kiindulva 's csak az illő maradvá benne önfiokjába száll. Innen, már elválasztva, egy tíz vedresnyi hordocskába külön nemenként tétetvén, tíz mázsához egy közepszerű kalánnyi, a' végre készült, színelő vaspör vegyítettvén, a' hordocská, egy vizkerék segedelmével, sebesen, néhányszor forgattatván a' rendes színt váltott kész srét vásárra alkalmaztatik. Nagy idő 's munka nyereség van ez öntő műhelyben. Egy pár ember, egy pár óra alatt vékánként önthet; mit többen, több napok alatt tehetnének különben. A' kisebb, nagyobb puska golyók, csak a' belső műhelyben önthetők, 's öntetnek.

Ruskiczán, a' szénégető helyeken kívül, van egy nagy vasolvasztó kemencze, melyben a' szokottakon kívül, egy újmódu fuvó gépely figyelemre méltóbb. Egy nagy hordóba, melynek beljét négy, közép gerendelyéhez szegzett, külön-

ben szabad vaspléh leppentyük egyenlő részletekre osztják; 's melyet egy külső vízkerék forogat, sebesen rohanva-be a' zsilip viz; a' leppentyük ez általi csapkodása a' kebelökben létező léget kölcsönösen egymásba nyomva, ált adják a' fuvó csőeknek, melyek rémitő suhogással lövellik azt a' kemenczébe. Egyik a' birtokosok által, gépely tökéletesítés végett, nem rég költségesen behozatott három francia művészek közül, kívül magam is ott szólék, létesíté jelenleg ez új művet, mely egyszerűségében, nagy költség kimelés mellett, a' sok részletű hasonló drága fuvó gépelyeknél még hatásabb.

Innen, ált ellenben, a' vasműgépelek tárába lépünk. Egy tágas terem rakva gépelyekkel, melyeket egy, a' terem alatti vízkerék, szíjjakkal fogva hajt. Gyönyörű itt látni a' vasnak bámulandó munkáltatását, különösen a' fúró gépely figyelmet von magára, mely a' vastag vasakat is és hidegen egyszerre átfúrja kívánat szerént; 's még szebb az eszterga, melyben a' vas, mint csont vagy fa minden műnek alája kényszerül.

A' vasöntés is nagy divatu itt. A' sima 's képes vastag pléh minták közé rakatik a' czélarányoson készített agyag, miből kivétetvén a' pléhek a' mester vegyületű forró vasfolyadék beleöntetik 's kész az egész. A' fűtők minden nemétől fogva, a' legkisebb konyha lábasig, minden megrendelhető, készíthető, található itt. A' kész fűtők rakhelyei, két szakaszban, Ruskbergben vannak; részint fedett szin, részint szabad ég alatt (mert az eső 's t. nem árt ezen anyagnak) állanak százként készen ezek, jutalmas áron. Rendes ötlete lön itt egy művészet-tanuló gyermeknek, egy békát elfogván, pálinkával elrészegíté; így, a' készített agyagban képét ki nyomván, a' békát elevenen elbocsátá, 's kész

vasfolyadékból mássát önté legkisebb ízigi pontossággal, mit emlékül, ama' vezető tiszt úrtól nyerve, bírok ma is.

A' Mehádiahoz készült vashíd álla most előttünk. Hossza mintegy tíz, szélessége négy ölnyi. Értesítés nélkül, bajoson található ki-milétét. Négy, mintegy harmad félölnyi magas vasboltozati ívek tornyosodnak-fel. Számtalan, közép nagyságu öntött fűtőderék vastagságu, belől üres, öntött, egy singnyi hosszú vascsőkből állanak ezek öszve, vastag srofos vas-szegekkel egybekapcsolva. Ezeknek feszülő ereje tartja-fen az aljt, a' vastag vasrúdakat; melyeken az egyenes fapadlázat fekszik. És így mintegy, magas boltos karvas közt van az áltjárás, középben szekerek két oldalon gyalogok számára. Csak a' két parti alapon nyugszik majd, minden láb nélkül, e' tizenhárom ezer ezüstforintba került remek munka. Van már egy ilyen- mondák- Lúgoson. Van ott helyben is mintánk egy patakon. Mondák azt is: hogy Nádor, ő cs. k. főherczegsége is várának oda, ezen hid megtekintése végett, mint a' Buda Pest közötti leendő állóhid tárgyában országgyűlési végzés szerénti biztossági elnök a' jónak találás esetében, eme' czélra (kétség kívül, több ívek és lábok alkalmazása mellett) majd alkut teendő. — Szép lenne, ha a' hon, főhidját önkebeléből teremthetné! 's dicsőség a' kis Ruskberg- Ruskiczának, 's ezek alapítójinak!

(Végzete közelebbről.)

CHATEAUBRIAND NAPOLEONRÓL.

Chateaubriand egykor a' pairkamarában mondta, hogy: „Ha Napoleon kabátja 's kalapja a' bresti parton egy botra tűzelve felállittatnék, az képes volna egész Európával fegyvert fogatni.“